

Артем Кокoш¹

ПРОБЛЕМА ТАБОРІВ ДІПІ У ПОВОЄННІЙ БАВАРІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ І ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД

Анотація. Після закінчення Другої світової війни в Європі українці і поляки поруч з представниками інших національностей, що опинилися за межами своєї батьківщини, отримали статус переміщених осіб, більш відомих як «діті» (від англійського *displaced persons*). Опинившись на території Баварії, українці і поляки відмовлялися від примусового виселення до своїх держав і почали становлення національного життя у таборах діпі. Спільне проживання народів супроводжувалося конфліктами і прикладами національної толерантності.

Ключові слова: українці, поляки, табори діпі, Баварія.

PROBLEM OF DP CAMPS IN BAVARIA: UKRAINIAN AND POLISH EXPERIENCE

Summary. Ukrainians and Poles, together with representatives of other nations out of their countries, got a status of displaced persons after World War II. Stopping in Bavaria, Ukrainians and Poles refused to be enforced to come back to their states and began their national life in dp camps. Common living of peoples was followed by conflicts and examples of national tolerance.

Key words: Ukrainians, Poles, dp camps, Bavaria.

Офіційно діпі називали людей, які, опинившись за межами своєї країни внаслідок початку війни, проживали на території Німеччини, Австрії та Італії, та тих, хто не могли чи не хотіли повертатися до своїх національних країн або місць попереднього проживання через переслідування за расовою, релігійною та політичною ознаками². Із завершенням війни в Європі нараховувалося більше 8 мільйонів

¹ **Кокoш Артем**, доктор філософії, Національний університет «Львівська політехніка», akokosh22@gmail.com

² Church World Service. (n.d.). DP's Are People. Protestant Program for Displaced Persons. New York, 4.

переміщених осіб. Окрім емігрантів з території СРСР, що були змушені покинути рідні землі через репресії, до них зараховувалися також остарбайтери, вивезені на примусові роботи, робітники зі Східної Європи, що добровільно працювали в німецькій промисловості, військовополонені, колабораціоністи, які через співпрацю з нацистським режимом боялися повертатися до своїх домівок, вояки, що тікали з лав радянської армії, та особи, чий помешкання були зруйновані або відібрані. Розуміючи наслідки радянської окупації, більшість з переміщених осіб намагалася перебратися до німецьких чи австрійських земель, підконтрольних американській та британській арміям³.

Справами мільйонів біженців займалася допомогова організація УНРРА (від англійської United Nations Relief and Rehabilitation Administration – Адміністрація Організації Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови). 44 держави утворили УНРРА 1943 року з метою допомоги і відбудови господарського життя поруйнованих країн. Передовсім допомога стосувалася західних держав. Найбільш активну діяльність УНРРА провадила в 1944 році, саме тоді СРСР і його союзники отримали значну допомогу. За статутом організації отримати допомогу могли біженці, які переслідувалися за релігійними або політичними переконаннями і примусово вивезені в час війни. Основне завдання полягало в поверненні значної кількості біженців до своїх країн. Біженці і переміщені, які відмовлялися від повернення до своєї батьківщини, підлягали примусовій репатріації. Щоправда, за погодженням з урядами держав УНРРА все ж надавала допомогу і правову опіку особам діпі⁴.

Життя українців і поляків у Баварії характеризувалося тимчасовим характером перебування у таборах. Зважаючи на спроби повернення переміщених осіб до держав їхнього проживання до війни, представникам східноєвропейських держав загрожувало примусове повернення. Обмеження рівня життя емігрантів призвело

³ Gottfried, T. (n.d.). *Displaced Persons: the Liberation and Abuse of Holocaust Survivors*. Brookfield, Connecticut : Twenty-First Century Books, 23.

⁴ Сербин Я. Українська оселя Ганггоферзідлунг у Регенсбурзі 1945–1948. Регенсбург. Статті, спогади, документи до історії української еміграції в Німеччині після Другої світової війни. Нью-Йорк, 1985. С. 117–121.

до обмеження національного життя і до викривлення еміграційної проблеми, адже замість політичного емігранта особи діпі сприймалися як безпритульний втікач. Через що емігрантів було поділено на так званих таборовиків і позатабориків. Зважаючи на обмеження права пересування, вирватися з умов діпі було вкрай важко⁵.

Становище українців Баварії нічим не відрізнялося від становища українців у інших зонах західних союзників. Усі вони зараховувалися до бездержавних осіб і відмовлялися від репатріації. Окрему групу становили українці, що емігрували з України у 1919–1920 роках, або пізніше з Польщі і Румунії і проживали у Чехословаччині, Франції, Польщі, Німеччині або інших країнах і не приймали громадянства згаданих держав.

Основним центром, з якого українці прямували до Баварії, була саме Чехословаччина. Перед тими українцями, які вирішили переїхати, постало завдання якнайшвидше покинути чеську територію та уникнути більшовицьких репресій. Рухатися з Праги варто було лише в західному напрямку – до найближчих австрійських та німецьких територій, дістатися яких можна було автомобілем чи залізницею. Утім у квітні 1945 року, коли воєнні події охопили місто, це виявилось справжньою проблемою: брак транспортного сполучення, пошкодження залізничної колії та бомбардування ускладнили загальний виїзд. Зважаючи на це, покидати місто українцям довелося невеликими групами. Проблемами з транспортним сполученням одразу скористалися так звані агенти для виїзду: за їхнім посередництвом можна було швидше знайти транспорт, але у час воєнних дій та напливу населення, що намагалося покинути Протекторат, їхня участь не гарантувала вдалої евакуації⁶.

У час німецької окупації значна частина українців і поляків була вивезена на примусові роботи до Німеччини. Представники старої і нової еміграції були зрівняні у правах. Представники нової еміграції, громадяни СРСР до 1939 року, які були вивезені до Німеччини

⁵ Др. М.М. Українська еміграція в Німеччині. Народний календар на звичайний 1949 рік. Париж, б.д. С. 174.

⁶ Кокош А. Інституційне становлення Українського вільного університету в Баварії. 1945–1950. Мюнхен, 2021. С. 36.

з українських територій, як і поляки, які до 1939 були громадянами Польщі, мали повертатися до своєї батьківщини. Тому серед діпі були нерідкими випадки депресії і почуття меншовартості. Матеріальне становище діпі погіршувалося, зважаючи на те, що переміщені особи і біженці втратили майно в час війни, вони залежали від матеріальної допомоги УНРРА і IPO⁷.

Ідейний центр українського кооперативного руху в Баварії був у Мюнхені з кооперативною централею «Унія», професійними та академічно-науковими осередками. «Кооперативне об'єднання споживачів» відкрило гуртівню, крамницю, ресторан і книжково-пресовий кіоск. Кооператив праці «Лябор» складався з будівельного, транспортного, шведського, кравецького, голярського, годинникарського та інших відділів. Кооператив «Жіноча праця» зв'язував свою діяльність з колишнім львівським кооперативом українського народного мистецтва.

Одразу з появою таборів виникла потреба допомогових організацій. У Мюнхені працювали Українська установа опіки і поради, створена 8 травня 1945 року, український Червоний хрест, створений у жовтні того ж року, який у 1946 році зорганізовано в Санітарно-харитативну службу. Забезпечувати діяльність допомогових організацій допомагали Українські допомогові комітети зі США, Канади, Великобританії, Аргентини та інших країн⁸. Посилилася підтримка у 1947 році, коли засновано Представництво злученого українсько-американського допомогового комітету в американській зоні Німеччини. Допомогові організації мали покращити матеріальне становище українців, яке на початку життя в таборах було важким.

Аугсбург був менш пошкоджений війною. Там знаходилися українські табори Sommerkasernen та Хаунштетен. В останньому за період з 1945 по 1947 кількість українців найбільше сягала близько 2 тисяч осіб. Натомість у Sommerkasernen цей показник був удвічі більшим – у період 1945–1949 років там проживало майже 4 тисячі

⁷ Др. М.М. Вказ. пр. С. 176.

⁸ Др. М.М. Вказ. пр. С. 182.

українців⁹, серед яких значну кількість становила молодь. До того ж у місцевих таборах було хороше харчове забезпечення. Цим, до речі, вирішили скористатися представники відновленого УТГГ: ще на початку липня 1945 року делегати – лектори Григорій Денисенко та Віктор Приходько – обговорювали питання про відновлення навчального процесу з головою місцевого допоміжного комітету професором Петром Чуйком, і лише через підтримку американської військової адміністрації вирішили перенести УТГГ до Регенсбурга.

Однак у Мюнхені було більше можливостей організувати національне життя з огляду на понад 3 тисячі українців у тамтешніх таборах, де основним осередком українського життя став табір Карлсфельд. Він з'явився після рішення американської військової адміністрації компактно розмістити українців, розсіяних у 16 таборах Мюнхена. Там у 20 бараках із центральним опаленням могло проживати більш ніж чотири тисячі осіб. Карлсфельд, по суті, був маленьким українським містечком – осердям громадського життя Мюнхена. Таборова адміністрація, що остаточно сформувалася 14 серпня 1945 року, складалася із 149 осіб і включала 11 відділів. Головою табору був магістр Топорович, комендантом поліції – колишній старшина армії УНР – сотник Олександр Тимченко, а першим виконувати обов'язки секретаря управи почав магістр Осолінський. У середині серпня 1945 року в Карлсфельді нараховувалася 2921 людина, з них 2303 були українцями. За кілька тижнів, на початку вересня, загальна кількість поселених зросла до 4085 осіб, а українців – до 3770. Восени в Карлсфельді вже працювали дитячий садок, народна школа, гімназія, вчительська семінарія, торговельна, кравецька, музична, драматична школи, образотворча вища школа, шоферські курси та курси англійської мови¹⁰. У таборі працювала також вища школа самоосвіти, більш відома як народний університет, яка пізніше стала першим місцем праці прибулих туди науковців. Утім у середині травня 1946

⁹ DP camps: Augsburg Papers 1945–1987. Shevchenko Scientific Society, INC. URL: http://45.55.165.53/wp-content/uploads/2017/09/DP_Camps_Augsburg.pdf.

¹⁰ Д-р Винницький О. Історія Табору Мюнхен-Карлсфельд в 1945–46. Міттенвальд 1946–1951. З нагоди 50-ліття Таборів Українських Біженців у Міттенвальді, Німеччина. Воррен, Мічиган, 2001. С. 10–11.

року табір було розпущено, а його мешканців відправлено до таборів Берхтесгаден, Міттенвальд та Фрайманн. Через близькість до Мюнхена в останньому проживало найбільше представників академічної спільноти: наприкінці весни 1946 року там нараховувалося близько 6 тисяч мешканців, більшість з яких становили українці.

Іншим центром скупчення українців поруч з поляками став Байройт, південно-баварське місто, що за 70 кілометрів від Нюрнберга в басейні Ротер Майну. Там розміщувався табір для переміщених осіб «Леопольд Касерне», який очолював комендант Осип Олінкевич, а згодом доктор Микола Ценко. Табір складався з 25 триповерхових цегляних казарм, у яких свого часу були кімнати для тридцяти рядових солдат та менші за розміром для старшин і підстаршин. Усі блоки колишньої німецької казарми відтепер називалися куренями, у яких і мешкали українці. В окремі періоди чисельність населення табору наближалась до 4 тисяч осіб, більшість з яких становили вихідці із західноукраїнських земель¹¹. Байройт, як і багато інших баварських міст, був поруйнований війною: за час авіанальотів у місті загинула 471 особа, а 40 відсотків громадських та 35 відсотків житлових будинків було зруйновано¹².

Улітку 1945 року місто було більш польським, аніж німецьким. Поляки, які після закінчення війни опинилися у місті, змогли нав'язати хороші відносини з місцевою адміністрацією та американським комендантом. Натомість через польсько-українські конфлікти позиція коменданта до останніх була протилежною. Становище українців у місті ускладнювалося також присутністю у таборі більшовиків, які, показуючи свою натуру на далекій від «родіни» землі, виловлювали українців на вулицях і в будинках. Через це дехто з українців навіть не розмовляв рідною мовою в чужому середовищі¹³. Та все ж у таборі протікало українське життя: там запрацювали вчительські курси, народна школа, дитячий садок і реальна гімназія. А 11 червня 1945

¹¹ Ликтей Я. Байройтські гімназисти в таборовому доквіллі. Байротські спомини «З юних днів, днів весни». Кліфтон, 1995. С. 64–67.

¹² Ликтей Я. Байройт. Байротські спомини «З юних днів, днів весни». ЗСА – Канада, 1995. С. 16.

¹³ Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. Т. I (роки 1945–1951). Мюнхен : акад. вид-во д-ра Петра Белея, 1985. С. 31.

року Український допомогивий комітет організував гуманістичну гімназію¹⁴.

Зважаючи на запити українського громадянства та поступ освітнього життя, українці, що опинилися у таборі діпі, мріяли відродити університет, що собою довершив би українське культурно-наукове життя на чужині і добре розуміли потребу вищої школи для молоді, яка становила значний відсоток серед 200 тисяч українців, що опинилися в Німеччині та Австрії після Другої світової війни. За порадою професора Костя Кисілевського університет міг би запрацювати у «спокійнішому» Байройті. Утім, на думку професора Івана Мірчука, випускники з тридцяти таборових гімназій мали б продовжити навчання в українській вищій школі у столичному місті Баварії – Мюнхені.

Разом із тим спостерігалися спроби налагодити і політичне життя українців. 14 липня 1946 року вісім українських партійних організацій заснували Координаційний український комітет. У 1948 році українці заснували Українську національну раду, до якої були делеговані представники українських політичних організацій. Варто зазначити, що в американській зоні поляки не мали активно представленого політичного життя, орієнтуючись на еміграційний уряд у Лондоні, який тривалий час обстоював інтереси польських біженців.

Восени 1945 року Польща підписала умови репатріації із американської зони було налагоджено маршрут через Чехословаччину. Протягом 1945–1946 років у середовищі поляків спостерігалось небажання повертатися до Польщі, яка опинилася у сфері радянського впливу. Польська таборова преса провела кампанію проти репатріації. Крім того, з Польщі надходили повідомлення про важку економічну ситуацію. Щоправда, у 1946 році було погоджено добровільний характер репатріації. У травні 1946 року УНПРА провела анкетування серед населення таборів, за результатами якого нараховувалося 253 408 поляків, які серед основних причин відмови від повернення до Польщі називали комуністичний уряд і прорадянські політичні візії¹⁵.

¹⁴ Кисілевський К. Українська гімназія в Байройті. Байротські спомини «З юних днів, днів весни». Клівленд, 1995. С. 22.

¹⁵ Brzoza C. Miedzy repatriacja a emigracja. Polacy w Niemczech Zachodnich. Slask, Polska emigracja. Krakow, 2001. S. 304–306.

Відносини західних союзників з польським урядом в еміграції ставали прохолодними, тож еміграція до Великобританії не проходила за планом поляків. Американські і британські урядовці не запросили польський еміграційний уряд на Потсдамську конференцію. Зважаючи на погодження кордонів держави і збереження демократичних виборів, США і Великобританія припинили визнавати польський уряд у Лондоні. Для поляків у Баварії це означало примусове повернення до Польщі, уряд якої отримав міжнародне визнання¹⁶.

Подібно до українців поляки взялися організовувати своє національне життя у таборах. Зважаючи на економічне становище українців, поляки організовували підприємства, відкривали професійні школи для дорослих. Щоправда, національно-культурне життя поляків значно поступалося українському. Тільки у деяких польських таборах відкривалися католицькі костели, початкові і середні школи. До липня 1947 року в американській зоні виходили дві польські газети і один журнал. Польські студенти навчалися в університеті УНРРА в Мюнхені. З 2300 студентів 15% були поляками¹⁷.

На окрему увагу заслуговують колишні табори для польських військовополонених, у яких і продовжували перебувати поляки до репатріації. Станом на 1 березня 1946 року в американській окупаційній зоні нараховувалося понад 20 тисяч польських військовополонених. Один з таких таборів розташовувався у Мурнау, який 29 квітня 1945 року було звільнено танковими військами 7 Армії США. Ще кілька розташовувалися у колишньому концентраційному таборі для військовополонених у Бамбергу. Після вступу американських військ до Баварії і перелаштування таборів виникла проблема з колишніми польськими солдатами, які в час нацистського режиму погоджувалися перейти у статус цивільного населення і працювали в господарствах. За рішенням американської військової адміністрації таких осіб не причисляли до військовополонених.

У таборах діпі місцеве населення формувало медичну ланку. До 1946 у Міттенвальді працював шпиталь угорських лікарів, які

¹⁶ Hilton L. Cultural Nationalism in Exile: The Case of Polish and Latvian Displaced Persons in *The Historian*, 71, 303.

¹⁷ Brzoza C. Ibid. 310.

не надто прихильно сприйняли українських медиків. У 1946 році в таборі Міттенвальд було організовано курси середнього медичного персоналу, які мали б вирішити питання з нестачею медсестер у місцевій лікарні. Протягом пів року з понеділка по суботу по 8 годин місцеві українські лікарі проводили виклади. 10 травня 1946 року курси завершилися екзаменом, і українські медсестри почали працювати в лікарні, лікарі долучилися до роботи шпиталю у відділі внутрішніх хвороб, гінекології та акушерства, дерматології тощо, директором став українець Володимир Чубатий¹⁸.

У 1947 році на зміну УНРРА прийшла організація ІРО (від англійської International Refugee Organization – Міжнародна організація у справах біженців). Зважаючи на репатріацію переміщених осіб і ощадливість ІРО, у 1947 році частину працівників організації було звільнено. 31 жовтня 1947 року їх нараховувалося 1863, з яких англійці становили 742, американці – 335, французи – 205 тощо. Серед працівників ІРО було 49 поляків, українці ж входили до так званих бездержавних за державною, а не національною ознакою. Протягом 1947–1948 років на потреби діпі було передбачено 81 мільйон доларів, з яких 76 передбачалося на проживання, 3 мільйони – на грошові виплати біженцям у Західній Європі, Чехословаччині і Північній Африці, 750 тисяч було виділено на фахову освіту переміщених осіб, 900 тисяч надавалося на сферу охорони здоров'я. Варто зазначити, що 4 мільйони було закладено на репатріацію і 14,5 мільйона – на поселення біженців у чужих державах. ІРО мало на меті сприяти добровільній репатріації. Тому представники СРСР і Польщі могли відвідувати табори для переміщених осіб, інформуючи про становище в державах. ІРО не поширювала своєї діяльності на воєнних злочинців і колаборантів, осіб, які прагнули військовим шляхом скинути уряди держав і тих, які користувалися допомогою своєї держави або служили в арміях інших держав. Тому всі українці і поляки, які станом на 1947 рік продовжували жити в Німеччині, мали підтвердити, що належать до переміщених осіб і біженців. З початком

¹⁸ Стрик Коверко Т. Медсестри в Міттенвальді. Міттенвальд 1946–1951. Варрен, Мічіган, 2001. С. 93.

еміграції до Північної Америки і Великобританії українці і поляки, що отримували громадянство цих держав, позбавлялися опіки ІРО і не могли отримувати будь-якої фінансової допомоги. З іншого боку, ті, які залишалися у Німеччині, але не намагалися знайти роботу, також позбавлялися опіки. Щоправда, кількість українців у Європі, що підпадали під опіку ІРО, збільшувалася, зважаючи на втечі із СРСР¹⁹.

Допомогова організація співпрацювала з організаціями переміщених осіб. Серед українських організацій, що підписали договір про співпрацю з ІРО, були Об'єднаний український американський допомоговий комітет і Український канадський допомоговий комітет, які взяли під свою опіку українських біженців у Німеччині. На п'ятій сесії організації українці висунули вимогу про визнання національних представництв. Отже, було ухвалено рішення, за яким урядовці організації підтримували тісний контакт з особами і групами, які офіційно або не офіційно представляли біженців і переміщених осіб і отримували допомогу, щоб краще зрозуміти проблеми і становище діпі. Українські таборові ради і Центральне представництво української еміграції в Німеччині, разом з представниками інших національностей зі Східної Європи, могли тримати постійний зв'язок з ІРО. У серпні 1947 року в Парижі Центральне представництво української еміграції в Німеччині отримало доручення тимчасово виконувати обов'язки всеєвропейського осередку.

У 1947 році завершився період скупчення родин, національних груп і загалом зв'язаних певними спільними інтересами осіб у таборах діпі. Так зване житлово-проділове згуртування українських і польських громад на основі залежності від рішення УНППА і пізніше ІРО щодо прикріплення до мешканево-харчової картки стало основою для охоплення діпі в громадській централі. Тому таборовий лад залежав від практичних засад життя діпі і проходив через організацію таборів, таборів-повітів, областей і централі. Особливу увагу в таборах було приділено справам приділів – керуванням розподілу матеріальних благ – одягу, харчів, засобів гігієни тощо, через що виник певний вплив у господарських відділах, магазинах і місцевих адміністраторів

¹⁹ І.Р.О. Париж, 1949. 19 с.

ПРО. Це зумовило потребу таборового правопорядку і самоврядування у середовищі різних національностей.

Наприкінці 1947 року в Німеччині нараховувалося понад 135 тисяч українців, з яких 85 тисяч перебували в американській зоні окупації. На відміну від інших територій, у Баварії проживання в таборах, як правило, визначалося за національною ознакою. 80% українців проживало в таборах. Стільки ж українців у Баварії були віком старші 20 років, з яких 30% були хліборобами, 20% – представниками різних господарських фахів, 18% – фізичними робітниками, 16% – ремісниками і ще приблизно 16% – інших професій. 13% становила молодь віком старших за 14 років і 7% – діти до 14 років.

Українська і польська молодь Баварії навчалася в Українському вільному університеті, який відновив роботу в Мюнхені. Серед його студентів були поляки, чехи, словаки, німці, росіяни, турки та представники інших національностей і, загалом, привабливість університету до еміграційного відпливу 1948 року лише зростала. Кількість іноземних студентів у середньому становила 20 відсотків серед тих, що навчалися в УВУ. До прикладу, протягом зимового семестру 1947/1948 навчального року в УВУ навчалася 37 поляків, а протягом літнього семестру 1948 року – 34. Такі показники були пов'язані із закриттям університету УНРРА, що працював у Мюнхені з кінця 1945 до початку 1947 року. До порівняння, у зимовий семестр 1946/1947 навчального року було всього 2 студентів-поляків, а у літній семестр 1947 – 8. Варто згадати, що військовий комісар Баварії Георг Шустер рекомендував вступати на факультети УВУ молоді «депістичних» народів²⁰.

89% діпі з таборів американської зони відмовлялися від повернення до своєї батьківщини. Зважаючи на тиск щодо репатріації до СРСР, частина українців окреслювала себе бездержавними або поляками²¹. Прикладом примусової репатріації може слугувати різнонаціональний табір Фюссен поблизу Мюнхена. 21 травня 1946 року о 5 годині ранку до табору ввірвалися військові автомобілі з 150–200 солдатами

²⁰ Кокос А. Вказ. пр. С. 88.

²¹ Hilton, L. Ibid. 288.

і полковником американської армії. Через гучномовець американський полковник оголосив 440 осіб, які мали з'явитися у клубній залі. Зважаючи на відмову чоловіків з'явитися, американці почали виловлювати людей на вулицях і вивезли до представництва НКВС, де з побоями і лайкою намагалися вирвати зізнання щодо так званої співпраці з німецьким режимом. Лише після того, як на допит прибув директор УНРРА, чоловіків вдалося повернути до табору, за винятком 6 чоловіків, доля яких залишилася невідомою.

31 травня 1946 року у Регенсбурзі в місцевому таборі діпі американська армія провела чергову спробу примусового вилову. Спільно з польською поліцією американці почали виловлювати за більшовицькими списками місцевих біженців. Польська поліція погрожувала українцям примусовим виселенням. Утім мешканці табору, представники різних національностей одразу зібралися в демонстраційну колону і рушили до будинку місцевого губернатора. Співаючи молитву Отче наш, колона сміливо пройшла вулицями. Один з автомобілів польських вояків намагався в'їхати в колону, але протестувальникам вдалося розбігтися. Діставшись будинку губернатора, 5 тисяч осіб вимагали звільнити затриманих і повернути їх до табору. Після того, як американська військова адміністрація погодилася з'ясувати причини затримання, протестувальники повернулися до табору і до своїх бараків після обіцянки американського генерала повернути затриманих. Варто зазначити, що значна частина поляків табору засудила дії польської поліції²². Життя у Регенсбурзі було таким же напруженим, як і в інших таборах. Єдиною підтримкою для місцевих українців стала Церква. Місцева православна парафія духовно підтримувала українців, які, єднаючись духовно, намагалися протистояти виселенню до СРСР.

Зважаючи на протиріччя в національному середовищі, гуртування українців і поляків проходило за національною ознакою. Поруч з представниками інших народів українці і поляки в Баварії намагалися уникнути примусового повернення до СРСР і Польщі, подальших

²² Лісодід Ф. «Ді-пі. Дісплейсд Персонс». Регенсбург. Статті, спогади, документи до історії української еміграції в Німеччині після Другої світової війни. Нью-Йорк, 1985. С. 112–116.

репресій і переслідувань. Опинившись у таборах для переміщених осіб, цим народам вдалося розгорнути культурне, економічне і політичне життя. Гуртуючись навколо національної ідеї, українці і поляки в таборах діпі Баварії зуміли організувати таборові школи, відкрити православні і католицькі церкви, започаткувати промислові спілки. Українці відкрили вищі навчальні заклади, що досі працювали в Чехословаччині, до яких примкнули й поляки. Українсько-польські взаємини були складними, але водночас, зважаючи на умови повоєнного часу, між ними все ж зароджувалися нові відносини спільного буття в Баварії.

Список літератури

- Church World Service. (n.d.). DP's Are People. Protestant Program for Displaced Persons. New York, 18.
- DP camps: Augsburg Papers 1945–1987. Shevchenko Scientific Society, INC. URL: http://45.55.165.53/wp-content/uploads/2017/09/DP_Camps_Augsburg.pdf.
- Gottfried, T. (n.d.). Displaced Persons: the Liberation and Abuse of Holocaust Survivors. Brookfield, Connecticut : Twenty-First Century Books, 126.
- Hilton L. Cultural Nationalism in Exile: The Case of Polish and Latvian Displaced Persons in *The Historian*, 71, 280–317.
- C. Brzoza. Miedzy repatriacja a emigracja. Polacy w Niemczech Zachodnich. Slask, Polska emigracja. Krakow, 2001. S. 295–313.
- Д-р Винницький О. Історія Табору Мюнхен-Карльсфельд в 1945–46. Міттенвальд 1946–1951. З нагоди 50-ліття Таборів Українських Біженців у Міттенвальді, Німеччина. Воррен, Мічіган, 2001. С. 10–13.
- Др. М.М. Українська еміграція в Німеччині. Народний календар на звичайний 1949 рік. Париж, б.д. С. 173–186.
- Кокос А. Інституційне становлення Українського вільного університету в Баварії. 1945–1950. Мюнхен, 2021. 204 с.
- Кисілевський К. Українська гімназія в Байройті. Байротські спомини «З юних днів, днів весни». Клівленд, 1995. С. 22–24.
- Ликтей Я. Байройтські гімназисти в таборовому докльлі. Байротські спомини «З юних днів, днів весни». Кліфтон, 1995. С. 62–87.
- Ликтей Я. Байройт. Байротські спомини «З юних днів, днів весни». ЗСА – Канада, 1995. С. 15–17.
- Лісодід Ф. «Ді-пі. Дісплейсд Персонс». Регенсбург. Статті, спогади, документи до історії української еміграції в Німеччині після Другої світової війни. Нью-Йорк, 1985. С. 112–116.

Multidimensionality of Ukrainian-Polish cooperation:
genesis, particularities and prospects

- Маруняк В. Українська еміграція в Німеччині і Австрії по Другій світовій війні. Т. I (роки 1945–1951). Мюнхен : акад. вид-во д-ра Петра Белея, 1985. 419 с.
- Полонська-Василенко Н. Сторінки спогадів. Український Вільний Університет. *Український історик*. Нью-Йорк, Мюнхен, 1965. № 3–4. С. 39–47.
- Сербин Я. Українська оселя Ганггоферзідлунг у Регенсбурзі 1945–1948. Регенсбург. Статті, спогади, документи до історії української еміграції в Німеччині після Другої світової війни. Нью-Йорк, 1985. С. 117–121.
- Стрик Коверко Т. Медсестри в Міттенвальді. Міттенвальд 1946–1951. Варрен, Мічіган, 2001. С.93.